

Medicina d'Occitània

SANT ROC, UN SANT DE MONTPELLER DEL SEGLE XIV (C. 1295-1327) ADVOCAT CONTRA LA PESTA

Jacint Corbella i Corbella

Sant Roc és un personatge important de la medicina de Montpeller a l'edat mitjana. No era pas metge, tot i que va patir malaltia, potser episodis d'alguna epidèmia. En un temps en que la medicina curava poc, o gairebé gens, davant de grans estralls hi havia la tendència a buscar ajuts divins o de sants i així hi hagué nombroses invocacions. Sant Roc era considerat com un advocat contra la pesta i des de meitat del segle XVI, és a dir més de dos segles després de la seva mort, va passar a un primer pla en l'ajut contra aquest flagell.

La seva vida és poc coneguda, i en la majoria d'aspectes la llegenda pot més que una realitat no documentada. Seguim les dades, més aviat poques, que ens pot donar Louis Dulieu, màxim historiador de la medicina montpellerina (1).

S'accepta que va néixer a Montpeller l'any 1295. El seu pare seria Jean de La Croix, d'origen italià del nord, de la Lombardia. S'explica que era fill de família rica, que va quedar orfe bastant jove, donà la seva fortuna i decidí anar en peregrinació a Itàlia. Va estar en diverses ciutats, i potser uns tres anys a Roma. Després tornà i en el viatge es posà malalt, probablement per la pesta, segons la llegenda, i se'l sol representar amb la imatge d'un bubó inguinal, o més aviat d'una ferida a la cuixa. Estant malalt es retirà a un bosc, i es diu que un gos li portava menjar. Era un gos petit, o en tot cas així se'l representa en les imatges del sant, el gos sol o amb una panet a la boca. També sembla que va estar alguns anys a la presó, on probablement va morir.

La tornada a Montpeller tampoc està gaire documentada. Seguia malalt i sembla que va morir el 16 d'agost de 1327, quan tenia trenta-dos anys. En el seu temps el principal advocat contra la pesta era sant Sebastià, el mateix que apareix travessat per sagetes. Però lentament el culte de sant Roc es va anar introduint, desplaçant a sant Sebastià i altres advocacions.

Se'l sol representar amb la imatge d'un gos al costat, més l'esquerre, a vegades portant una pedra, un roc a la mà. no massa ben vestit, amb un gaiato, i un àngel protector a la banda dreta.

Perquè el portem a aquesta secció de Medicina d'Occitània?. Principalment per tres raons. La primera raó és que es tracta d'un personatge clarament occità, vinculat en el naixement i la mort a la ciutat de Montpeller. I Montpeller formava part en aquell temps del regne de Mallorca.

La segona és perquè està vinculat a la medicina. No la medicina científica, basada principalment en el coneixement, tot i amb les limitacions de cada època, sinó en una medicina basada en la fe, en la creença en un poder extern, més eficaç que les possibilitats que oferien els metges. És una forma de medicina popular, creencial, que ha tingut una gran difusió. Que no sigui acceptada des de molts punts de vista no vol dir que no hi hagués molta gent, a l'edat mitjana, i molt posteriorment, que hi creia.

Hi ha encara una tercera raó: el veïnatge. La imatge de sant Roc que s'aporta en aquest treball, i en la pàgina posterior de la revista, s'ha obtingut a partir d'una estàtua ben propera. De les dues quadres de malalts de l'hospital de santa Creu, el nostre veí, en aquest recinte sanitari, la de la dreta, mirant cap a mar, o la més a la banda Llobregat diríem avui, és de sant Roc. El seu estat de conservació és mitjà. Ni està ben conservada ni està massa malmesa. Es pot identificar bé. D'una banda pel gos, que és habitual en la representació del sant. També pel roc o pedra a la mà dreta. I a més està en un recinte hospitalari.

També hi ha alguns goigs de l'hospital sobre sant Roc. Ribas i Pontí en reproduïx un. Té el títol "Goig en lloança i glòria de sant Roc, remeier" i reproduïx un dibuix de la imatge de sant Roc a les escales de l'entrada de la quadra d'aquest nom a l'hospital.

A Barcelona el record de sant Roc en la geografia urbana és persistent. Hi hagué un portal de sant Roc, amb un baluard d'aquest nom. És llegenda, si més no local, que sant Roc havia estat a Barcelona, on va emmalaltir, i s'havia refugiat en un cobert prop de la que va ser plaça Nova (3). Igualment diu Amades que l'any 1587 Barcelona havia proclamat a sant Roc com a patró de la ciutat

“en agraïment a haver-la alliberat de la pesta”. També es va considerar que el gos de sant Roc era protector de la ràbia (4).

Encara avui hi ha un carrer curt en el barri d’Hostafrancs. Igualment hi ha barris amb aquest nom, així a Badalona, i en algunes ciutats esglésies sota aquesta advocació.

En realitat al seu voltant hi ha més llegenda que no pas dades concretes. Àdhuc les dates de la seva vida són controvertides, i en més d’un lloc s’apunta potser una cinquantena d’anys més tard, sembla entre 1317 pel naixement i 1376-79 per la mort. Se’l defineix com a peregrí occità, però cal dir que en aquells anys Montpeller encara formava part del regne de Mallorca, i per tant de la Corona d’Aragó. Va ser canonitzat l’any 1584, durant el pontificat de Gregori XIII.

Tampoc hi ha consens sobre el lloc i data de mort, en aquest cas potser a Voghera, al nord d’Itàlia, i sembla que a la presó. Ataca més la figura històrica de sant Roc la tesi de Pierre Bolle, 2001, en que suposa que es dubta de la realitat històrica en les dates més acceptades, i es basaria en un sant anterior, Sant Racus, d’Autun, a França, visquent cap a l’any 660, i que era considerat protector de les tempestes. En tot cas hi ha una qüestió de semblança dels noms.

Joan Amades, que fou el màxim estudiós i erudit del Costumari Català, dedica un espai molt ampli als comentaris sobre el culte i les festes de sant Roc, no solament a la ciutat de Barcelona, sinó en molts pobles de Catalunya. En els relats, que també deuen ser comuns en altres contrades mediterrànies, es creu que quan arribava no solament parava la pesta sinó que els qui encara no estaven enterrats podien ressuscitar. A Barcelona tenia dedicades diverses capelletes de carrer.

La fe a vegades també afectava al gos de sant Roc, que es creia podia evitar la ràbia i fer marxar els gossos folls de les viles i pobles.

Una conseqüència era que el veïnat estava agraït i ho celebrava amb festes. Repartint estampes i auques, i principalment en forma de balls. Diu Amades que s’anava a ballar pels pobles, i els de joves de Barcelona anaven a Gràcia i l’Hospitalet, on eren els balls més lluïts. L’explicació és llarga i comprèn moltes comarques de Catalunya, del Pirineu a l’Ebre, i fins i tot de les Illes i el país valencià. Alguns pobles hi celebraven la festa major. Era el dia 16 d’agost.

A més d’això el mateix Amades esmenta que a la ciutat de Morella se celebra festa el segon dissabte de setembre i aleshores (5) aporta els 48 dibuixos de l’auca de sant Roc. Tota està ambientada a Itàlia: la pesta d’Acquapendente; les curacions a Cesena; l’estada a Roma; una estada de cinc anys a la presó; les cures de Plasencia. I al final torna a Montpeller, on mor.

Notes:

1. Dulieu, Louis: “Le médecine à Montpellier. tome I. Le Moyen Âge”, Avignon (Les Presses Universelles), 1975. v. p.. 181 i 183.
2. Ribas Pontí, Francesc: “Els goigs de l’hospital general de la Santa Creu de Barcelona”, Barcelona (Senm. Pere Mata. UB) 1994, p. 58.
3. Amades, Joan: “Costumari Català”, Barcelona, Salvat, t. IV, pp. 847-866
4. Ibid. p. 847
5. Ibid. t. V, pp. 134-137. 847

Imatge del basament de l’estàtua de Sant Roc del pati de la Santa Creu de Barcelona.

Noti’s la data, en que el número “7” es veu molt clar